

Жарко Шћепановић

ОДНОСИ БАЛШИЋА И ВЕНЕЦИЈЕ

1

Први помен једног Балшића из Зете датира из 1304. год. Ради се о Мати Балшићу из Бара по коме је краљица Јелена, удовица Уроша I, слала једно писмо дубровачком кнезу Марину Бадуеру (*»regina misit unam suam litteram slavoniam per Mata de Balsich de Antibaro«*). Непознато је да ли се ради о неком претку тројице Балшића (Страцимир, Ђурађ I и Балша II) који на историјску позорницу у Зети ступају око 1360. год. Наиме, те године цар Урош својом повељом (издата 29. септембра у Сјеници) гарантује Дубровчанима слободу трговине („Да греду с тргом слободно у земљу царства ми, и на веру царства ми да греду или на Зету на Балшиће, а или на државу кнеза Воислава . ‘“).

О Балшићима прије ове године нема података. Истина, дубровачки историчар Мавро Орбин у свом дјелу „Краљевство Словена“ (1601), могуће на основу неког касније изгубљеног извора, наводи да је отац ове браће Балша за вријеме цара Душана био сиромашан зетски властелин и да је у посједу имао само једно село, да је касније заузео Скадар, „а затим освоји сву Зету до Котора“ Међутим, у 1360. год. Балшићи су још увијек били зависни од цара Уроша, али већ 1361, у рату царског великаша Војислава Војиновића и Котора против Дубровника, Балшићи су Дубровнику нудили савез, који се, истина, свео само на узајамне изјаве пријатељства. Те године Балшићи су примљени за грађане Дубровника.

Рат је завршен повељом о миру, коју је 22. августа 1362. год. издао цар Урош у Оногшту у присуству српске властеле и дубровачких изасланика. На захтјев Дубровчана и кнез Војислав је издао обавезу о миру. У уговору Балшићи нијесу ни поменути, јер нијесу ни ратовали. Балшићи су били тек у успону, са доста скром-

ним посједима. У 1361. год. од приморских градова посједовали су само Бар и управљали предјелима између Скадарског језера и мора. У Будви се био учврстио кастелан Површко, који се титулише као доминус Будве. Дриваст су потчинили тек с прољећа 1362, а Улцињом нијесу били овладали прије септембра те године. Али, за период од двије године Балшићи су се осамосталили, што је евидентно и из одлуке Млетачког сената од 3. јула 1362. год. којом су примљени за грађане Венеције, истог дана када и кнез Војислав Војиновић. Међутим, док је у одлуци кнез Војислав означен као кнез и племић цара Србије, за Балшиће то није наведено већ их именују као „сјајну властелу приморске Србије“ („magnificoium baronum maritime Slavonie“). Но, на Балшића исправу стављен је сребрн а на Војиновићеву златан печат, јер је моћ ове властеле, с обзиром на територију коју су посједовали, била неупоредива.

Наклоност Венеције према Балшићима проистицала је из њеног интереса за развој трговине на тој страни. Међутим, у 1363. год. подручја у сусједству Балшића захватили су општи метежи а затим и куга, па је промет углавном обустављен. Зато су и вијести с подручја Балшића биле све рјеђе.

Наредне године Балшићи су истовремено ратовали с албанским династима Матаранго и Топије и с Котором, на обе стране безуспјешно. Ђурађ Балшић је пао у заробљеништво Карла Топије, а кастелана Будве Површка, који је раније био признао власт Балшића, убили су Которани. Није познато када је Топија ослободио Ђурађа из заробљеништва (свакако уз одређене уступке), али се он на политичкој сцени јавља поново тек 1366. год.

У међувремену цар Урош је уздигао Вукашина Мрњавчевића до краљевског ранга и овога савладара (1365), што је за Балшиће представљало повољну околност, јер је Ђурађ био ожењен Вукашиновом кћерком. Рачунајући на заштиту са те стране, Балшићи поново нападоше Котор.

У вишегодишњим сукобима Балшића са Котором млетачка влада била је на страни Котора. Венеција је била заинтересована за привредне везе са Котором. У Венецији су сматрали да би власт Балшића била погубна за привредни живот Котора, јер би био пренијет у Дубровник. Због сталних ратних подухвата Балшићи им у том погледу нијесу уливали сигурност, уносили су промјене у систем царина, а градове којима су овладали били су оптеретили тешким фискалним дажбинама. И папа Урбан V (1362—70) писао је 1367 год. млетачком дужду да заштити „епархију владике которскога која несигурно лежи усред јеретичких Срба и Арбанаса“ Писмо је интересантно и као свједочанство о етничким и конфесионалним приликама у Балшића држави. Међутим, када се ради о поријеклу самих Балшића изнесене су претпоставке: 1) да се ради о француском (провансалском), односно племићком роду напуљских Француза (први Балшић се и помиње у вези са краљицом Јеленом из рода напуљских Анжу-

јаца); 2) да су Балшићи влашког поријекла. Али, без обзира на њихово даље поријекло радило се, свакако, о већ словенизираном, тј. србизираним роду; папа Урбан V их и означи као „јеретичке Србе“ Иначе, папа је у више махова узимао у заштиту Котор од Балшића; писао је у вези са тим и Дубровчанима, грађанима Апулије, Задра и Драча.

За Котор се заузимао и цар Урош, који се у љето 1368. год. жалио на свога бунтовника (*rebellis*) Ђурђа Балшића да је напао царски град Котор, па је интервенисао у Венецији да се отуда посредује за мир. Међутим, Балшићи су већ имали неких ситнијих заплета и с Млечанима. Наиме, 8. априла 1367 год. млетачка влада је издала налог своме капетану јадранске флоте да од Балшића, господара Будве, потражи накнаду неке штете. Радило се о штети коју је причинио млетачким трговцима ранији управљач Будве кастелан Површко. Али, 1368. год. дошло је до озбиљнијег заплета у односима Балшићи—Венеција када је млетачка влада 28. марта издала заповијест своме капетану јадранске флоте да попали бродове будванског кастелана (*castellani Buduae*). Радило се о бродовима браће Балшића, јер су тада Млечани кастеланом Будве називали Балшу II а понекад и Ђурђа Балшића. У заповијести је даље стајало да овоме забрани да држи оружане бродове ма на чију штету.

Балшићи су били врло упорни у дипломатским подухватима. Њима је било стало да створе једну мању флоту, али за сваки оружани брод требало је добити одобрење Венеције, господарице Јадрана. Зато 31. јула 1368. год. посланик Ђурђа Балшића ради да млетачки Сенат одобри његовом господару да на мору држи оружане лађе („*Jure de Balsa, domini Zente, castelani Budue, civis nostri concedetur ei quod possit armare in mari barca et navigia ad benplacitum.*“). По овом захтјеву мишљења у Сенату бијаху подијељена, али је најзад одлучено да се од Ђурђа затражи да поднесе писмо српског цара да је он сагласан да Балшић може држати оружане бродове. Сенат би, потом, каже се, дао одговор какав му се учини да треба да буде. Венеција је са царем имала уговор да не помаже његове противнике. Нађен је тако изговор да се захтјев одбије, јер у Венецији се знало да цар Урош Ђурђа Балшића сматра одметником, што се у одлуци Сената и констатује („*et ipse dominus rex nobis scripserit, quod dictus Jura est suus rebellis*“).

У тежњи да донекле отклоне те сметње Балшићи послаше свога изасланика, католичког епископа из Свача, да папи изрази њихову готовост да приступе католичанству. У одговору (25. маја 1368) који је упутио Балшићима („*Nobilibus viris Strazimiro et Georgio ac Balsae fratribus zupanis Zente*“) папа изражава радост што браћа хоће да се придруже светој римској цркви, али их је и опоменуо да се уздрже од сваког узнемиравања Котора. Посебно је опоменуто Ђурађ. Могуће је да је до ове одлуке Балшића дошло и из унутрашњих потреба земље, из жеље да за себе придобију

албански католички живаљ своје државе и градски патрицијат својих градова. Јер, Балшићи су, како је већ запажено, „из готово атомизирани територије стварали ново јединство“ Зато, иако их папа није оставио у недоумици у погледу Котора, Балшићи су 29. јануара 1369. год. из Скадра извијестили папу да су примили његову булу и да прихватају учење католичке цркве.

Балшића католичанство било је кратког вијека, јер већ 1375. год. Ђурађ Балшић са кнезом Лазаром сазива сабор у Пећи на коме је изабран патријарх српске православне цркве.

Иако је у погледу изградње своје флоте из Венеције добио негативан одговор, Ђурађ је ипак приступио градњи лађа и оружану барки у Будви, Бару и Улцињу, о чему су у Венецији сазнали преко овојих трговаца. Стога 18. марта 1369. год. Сенат издаде наредбу капетану јадранске флоте да спали наоружане Балшића бродове ако сазна да по мору угрожавају сигурност млетачких трговаца.

Балшићи су већ годинама били потпуно независни и држали су доста велику територију (Дањ на Дриму и др.), што се види из једне повеље коју су 17. јануара 1368. год. издали Дубровчанима. Повеља је издата „ниже Широкога брода у Љешу“, у логору гдје је дубровачки посланик нашао Страцимира и Ђурђа у ратном походу против Карла Топије.

Ђурађ је уопио да млетачке власти измијене своју ранију одлуку у односу на стварање његове мање флоте. Тако је 8. јуна 1369. год. одобрено да Ђурађ Балшић може држати оружане лађе под условом да не напада млетачке и друге трговце, већ само своје непријатеље. Међутим, благонаклони став Венеције имао је границе: кад Ђурађ ријешити заплете на југу и у љето 1369. год. поче нападају Котор — изгуби наклоност Венеције. Цар Урош, немоћан да сопственим снагама помогне Котор, послао је нарочито посланика дужду, чијој заштити препоручи свој град Котор како не би допао у руке Ђурђа Балшића, одметника његова.

Евентуално рачунање Ђурђа Балшића на благонаклоност или бар неутралан став Венеције показало се као слаб прорачун. Сенат је 18. септембра закључио да је потребно да се предузму мјере да Котор не би пао у руке Ђурђа Балшића. У Сенату је преовладало схватање да Република поред заштите интереса својих трговаца мора да води рачуна и о своме престижу, па до мира треба да дође захваљујући њеном посредовању. Зато је у Котор и код Балшића упућен нарочити изасланик, за кога су на овом и наредном засједању Сената (25. септембра) формулисана упутства. Наиме, посланик је имао задатак да обје ратујуће стране позове на обуставу непријатељстава, па уколико Ђурађ пристане на мир а Которани не пристану — да се посланик врати у Млетке. Међутим, ако Которани пристану а Ђурађ не прихвати мир, онда је посланик имао задатак да хитно јави у Венецију и команданту јадранске флоте. Командант је имао наредбу да, у том случају, позове Ђурђа да у року од 15 дана разоружа све своје лађе и

повуче их од Котора. Уколико Бурађ то не би учинио, командант ескадре је имао задатак да извиди јесу ли те лађе причиниле какву штету млетачким поданицима, па уколико нађе да јесу — да их нападне и спали а људе пусти и да им запрјети да ће у поновљеном случају с њима бити поступљено као са гусарима. Посланик је имао налог да све ово предочи Ђурђу, а цара Уроша Млечани обавијестише да ће посредовати за мир.

Спријечена одредбама задарског мира (1358), по ком се одрекла свих далматинских градова и острва „од половине Кварнера до међаша града Драча“, да сама посједне Котор, Венеција није могла дозволити да то учине Балшићи. Пада у очи наглашавање у упутству: „ако се установи да су наши поданици од војске Ђурђа Балшића претрпјели какву штету“. У Венецији се знало да ће Котор пристати на мир, па је требало наћи повод за напад на Балшиће ако они не би пристали. Изговор је убрзо нађен; млетачки конзул у Котору послао је почетком новембра својој влади доказе о штети коју је Балшића војска причинила млетачком поданику неком Павлу Квирину и његовом ортаку из познате трговачке породице Драго из Котора. Радило се о вриједности од 1.200 дуката за узету њихову стоку и вино. Бурађ се био нашао пред могућношћу већих заплета и да изгуби бродове, за чије је држање тек био добио дозволу. Зато је био принуђен да прихвати мир. Изгледа да су одредбе мира у односу на држање бродова биле неповољне по Ђурђа, јер је почетком марта 1370. год. један његов посланик поново молио у Венецији да Бурађ може слободно држати наоружане бродове на мору. Молба је одбијена, али већ у наредној сједници Сенат је одлучио да се Ђурђу изда одобрење да може држати бродове под условима раније му постављеним у погледу Котора.

Прије тога је један посланик Ђурђа Балшића водио разговоре у Венецији о Ђурђевој спремности да млетачким трговцима да велике повластице у овојој земљи. Понуде су биле примамљиве, па је о њима расправљано у Сенату 8. фебруара и 7. марта и изражено увјерење да могу бити од велике користи за Венецију. Том приликом Ђурђу је одложена исплата накнаде за штету причињену млетачком поданику Квирину и његовом которском ортаку. Али, Бурађ се морао одрећи тежње да овлада Котором, који је 1371. год. признао врховну власт угарског краља.

Пошто су одбијени од Котора, Балшићи дјелују на другим странама. Почетком јула 1371. год. Бурађ је склопио савез са краљем Вукашином против Николе Алтомановића, али због Вукашинова одласка на Марицу од савеза није било ништа. Међутим, послје Вукашинове смрти Бурађ је у љето 1372. год. од његових бивших посједа одузео Призрен, око којег је имао сукоб са Николом Алтомановићем. Али, већ у наредној години Дубровчани су се жалили угарском краљу да се Млечани, Алтомановић и Бурађ Балшић спремају да их нападну. Међутим, те године (1373), кад су босански бан Твртко и кнез Лазар дијелили Алтомановићеве

посједе, Ђурађ је од тих посједа заузео Драчевицу, Конавље и Требиње. Балшића посједи тада су се протезали од Дубровника до Призрена, а најмлађи Балшић Балша II био је већ у претходној години женидбом добио Валону, Берат и Химару у Албанији. Ни њихови сјеверноалбански посједи, које су ранијом борбом били стекли, нијесу били незнатни. Тако су 1373. год. Балшићи имали доста пространу државу, били су на врхунцу своје моћи. Те године умро је најстарији Балшић Страцимир, па је Ђурађ и формално постао старјешина династичке куће Балшића.

Загосподаривши залеђем Дубровника Ђурађ је од Дубровчана добијао тзв. светодмитарски доходак, који су раније добијали владари Србије. Али, у повељи за Дубровник (издата 30. новембра 1373) напомиње да „доходка више писанога“ неће бити дужни да му дају „ако кто буде цар и господин Срблем и властелом и земли српској“ Напоменимо да већина историчара ову клаузулу тумачи као да се очекивала обнова Српског Царства и да је Ђурађ и сам то прижељкивао. Међутим, чини се да је прихватљивије схватање да се ради о уступку опрезним Дубровчанима. То опет никако не значи да су „Балшићи настављачи дукљанске државне традиције“ (!).

Као нови господари Валоне Балшићи су 1372. год. упали у неке заплете с Млечанима, што је потрајало до 1376. Наиме, изгледа да су Балшићи при запосиједању града нанијели штету неким млетачким поданицима, па је око тога вођена дужа преписка. Камен спотицања у међусобним односима било је острво Сасено на које су били пребјегли неки становници Валоне и ставили се под млетачку заштиту. Ти односи су се прилично компликовали, па 9. јула 1375. год. млетачке власти издаше налог своме конзулу да Ђурђа Балшића одврати од намјере да по наговору Дубровчана лиши Млечане оних права у њиховим земљама која су одавно уживали. Изгледа да су спорна питања убрзо ријешена повољно по обје стране.

2

Ђурађ Балшић је умро 13. јануара 1378. год. На челу Балшића сада се нашао Балша II. Страцимиров син Ђурађ ни раније није узимао виднијег учешћа у државној управи, а Балша II га је, изгледа, и затворио неко вријеме. Тада је Балшића држава била знатно територијално сужена. Требиње, Драчевица и Конавли још за Ђурђево живота устају против Балшића и признају власт босанског краља Твртка (1377), Вук Бранковић је после Ђурђево смрти заузео Призрен, а у планинским предјелима изнад Будве и Котора уздигао се Радич Црнојевић, који је оспоравао Балшићима право на те посједе. Балша II је морао одустати и од традиционалне политике Балшића у односу на Котор, који је у августу 1378. год. заузела млетачка војска. Затим, пошто је завршен

рат Венеције са Ђеновом и Угарском, по одредбама мира у Торину (1381) Венеција се морала одрећи свих мјеста на источној јадранској обали од Кварнера до Драча, па је Котор пао под власт угарског краља а од 1385. краља Твртка.

У то вријеме Балшића земље почињу да угрожавају и Турци. Зато Балша II 8. августа 1385. год. затражи од Републике четири галије које би користило у борби против Турака, који, како наведе, угрожавају његову земљу и интересе млетачких трговаца на срамоту хришћанства. У Венецији бијаху подозриви — чему галије против сувоземне турске војске — и затражише обавјештење гдје ће те галије да држи и куда да оперишу, па ће тек тада добити одговор, што је срочено са пуно такта. Балша II је титулисан као „*magnificus dominus Balsich Gente, Canine et Avalone dominus, civis nostris et carissimus amicus nostri domini*“ Те године био је завладао и Драчем, па се с поносом називао „дука драчки и оште“ Истовремено био се заплео и у сукобе с краљем Твртком I, са којим је у борби, чини се, имао успјеха, јер Твртко је молио млетачку владу да посредује, па су из Венеције слата два изасланика да с Балшом уговоре мир. Али, Балша није дочекао ни резултате преговора о миру ни рјешење о добијању галија. Погинуо је 18. септембра 1385. год. у борби с Турцима на Саурском пољу близу Берата.

Послије смрти Балше II власт у Валони, Канини, Химари и Берату задржала је његова удовица Комнина, јер његови зетски наследници нијесу имали никаква права на те области и градове, а Драчем је поново овладао Карло Топија.

Пошто Балша II није имао мушке дјеце, наслиједио га је његов синовац Ђурађ II Страцимировић Балшић (1385—1403), који је постао зет кнеза Лазара. У посједу су му остали Зета и крајеви у сјеверној Албанији с градовима Скадром, Дривастом и Љешом. За своје сједиште изабрао је Улцињ. Ђурађ је, изгледа, убрзо средио односе с Турцима, јер приликом турских провала у Босну од 1386. год. (неке је и сам подстицао и пружао им помоћ) Дубровчани га моле да посредује код Турака да не би нападали њихову територију, а 5. септембра 1388. год. додјељује му дубровачко грађанство. И сам Твртко молио је Дубровчане (у новембру 1388. и марту 1389) да код зетског господара посредује за мир и сам слао посланике у Зету.

Првих година своје управе Страцимировић је, углавном, имао добре односе с Венецијом. За свога протовестијара узео је млетачког грађанина Филипа Барелија, који је био и у служби Балше II. У јулу 1389. год. Ђурађ је од Венеције тражио одобрење да може држати два наоружана брода. Захтјев је најприје одбијен, а затим му је почетком августа одговорено да их може држати за своју одбрану.

До преокрета у односима Страцимировић—Венеција дошло је 1390. год. када је Барелија осумњичио за невјерство, ставио га у тамницу и конфисковао му имовину. Венеција је стала на страну

свога грађанина. Иначе, супротно одлукама мира у Задру и Торину, Венеција почиње да се мијеша у зетске и албанске прилике, а Страцимировић је био немоћан да јој се успјешније супротстави. У Зети су, уз подршку Венеције, против њега иступили Црнојевићи, а у Љешу и Задримци осамосталили су се браћа Лека и Павле Дукађини. Удовица Балше II Комнина нудила је уз накнаду своје посједе Венецији, а ова је претендовала и на Драч који је држао болесни син Карла Топије Ђорђе. Пошто је овај признао антипапу Климента VII, папа Бонифације IX позвао је 13. априла 1391. год. Ђурђа Страцимировића „кнеза Зете у краљевини Рашкој“ да грађане Драча отргне од „схизматика“ Топије и да под заставом римске цркве пође против њега. Ђурађ на том правцу није могао ништа учинити. Међутим, пошто је сазнао да је умро заштитник Котора краљ Твртко, Ђурађ је напао град и принудио га на плаћање годишњег данка.

Од 1390. год. Страцимировићу је запријетила опасност и од његова брата од стрица Константина Балшића (син Ђурђа I), који је претендовао на дио Балшића посједа. За своје планове придобио је Турке и умјесто Ђурђа постао султанов штићеник. Као турски вазал, неко вријеме је управљао Кројом, Дањом и облашћу Скурије, источно од Драча.

Међусобни обрачуни албанских и зетских феудалаца и страх од Турака ишли су на руку Венецији, која се све више уплитала у албанске и зетске прилике. Карактеристично је да 10. марта 1392. год. Млечани дају право грађанства посве непознатом Ђурђу Балшићу (ванбрачни син Ђурђа I), његовим синовима и наследницима, називајући га „величанственим и моћним господином“, који је, истиче се, увијек па и тада био с руке Венецији. Очито, с њим се рачунало као са супарником Страцимировићу.

Крајем љета те године Ђурађ II је пао у ропство турског крајишника из Скопља Пашајита. У Венецији је брзо стигла вјест да Пашајит, као услов ослобођења, тражи Скадар, Улцињ и још нека мјеста, што је оцијењено опасним по интересе Републике. И Ђурђева жена Јелена, која постаје кормилар Балшића државе сведене на околину Улциња и Бара са ова два града, писала је команданту млетачке јадранске флоте да дође код ње у Улцињ на разговоре и тражила је помоћ. У Венецији су били спремни да јој пруже извјесну помоћ, али не и да уђу у неке обавезе. Зато су поручили команданту своје јадранске флоте да пође у Улцињ и Јелену охрабри за отпор и да јој саопшти да би предаја градова значила потпуну пропаст њену и њених синова. Али, у упутству је стајало да командант треба да изјави да је дошао без знања Сената, мада је сигуран да Јелена може рачунати на млетачку помоћ. Командант је био овлашћен да „о трошку поменуте госпође“ може као помоћ да јој остави 20—30 стријелаца, али да истакне да и то чини на своју одговорност. Међутим, у Млечима је ускоро оцијењено да је корисније помагати Јеленине и Ђурђеове противнике. Наиме, Радич Црнојевић је искорис-

тио новонасталу ситуацију па загосподарио Будвом и запосио више села у которској околини, а из Љеша протјерао Дукађине. Себе је титулисао „господар Зете, Будве итд.“ Стекавши тако извјесну територију, понудио је Млечанима своју сарадњу и изразио спремност да им уступи Љеш, јер су већ били овладали Драчом. Запражио је и млетачко грађанство, које је добио 30. новембра 1392. год. Међутим, Млечани су добили Љеш тек у јуну наредне (1393) године. Уступили су им га Дукађини, који су га у међувремену преотели Црнојевићу.

Ђурађ је успио да се ослободи ропства пошто је Турцима уступио Скадар, Дриваст и Св. Срђ на Бојани. Нашавшем се на стијешњеној територији и изложен опасности од Турака, Ђурађу је остало једино рјешење да се приближи Венецији. Најприје је тражио да му врати Љеш, али су Млечани одбили да то учине. Затим, почетком 1394. год. нудио је Скадар и друга мјеста која су држали Турци, али Млечани нијесу хтјели да за та мјеста ратују. Међутим, у септембру Млечани су почели да се распитују да ли је Ђурађ у могућности да заузме Скадар, опрезно му стављајући до знања да може рачунати на њихову помоћ. Најзад, 11. маја 1395. год. на његову молбу додијелено му је млетачко грађанство, што је образложено пријатељством његова оца према Венецији.

У октобру те године Скадар, Дриваст и Св. Срђ били су у Ђурђевићевим рукама, а уз њих Дањ са царином и тврђава Шати које је отео турском вазалу Константину Балшићу. Затим је 10. новембра упутити посланике у Венецију да јој понуде ова мјеста. Најзад, 30. децембра 1395. год. Сенат је одлучио да отпочну преговори с Ђурђем. Прибављена је и сагласност угарског краља (ово с обзиром на одредбе мира у Торину). Прикупљени су и разни подаци од команданта јадранске флоте и др. (о приликама у Зети, о томе какве користи може имати млетачка трговина и да Ђурађ даје све повољнија обећања), па су 21. јануара 1396. год. позвати Ђурђевићев посланици да се изјасне под којим условима њихов господар уступа Скадар и остала мјеста. Истога дана одбијена је молба Которана да их Република прими за своје поданике. Потом је 8. фебруара Сенат донио ову одлуку: „Размотривши све што заслужује пажњу у питању Скадра и других поменутих мјеста која хоће да нам да сјајни господар Ђурађ Страцимировић излази да је у интересу нашем и наше државе да та мјеста дођу у наше руке и под нашу власт и да не падну у руке Турака, што ће несумњиво бити ако их не примимо “

Иза тога Ђурђевићев посланици су око два мјесеца преговарали са млетачким опуномоћеником. Тражили су да Венеција гарантује њиховом господару неузнемиравано посједовање дјелова Зете које за себе задржава, да га помаже људством из крајева које им уступа ако би га напали Турци, да у уговор уђе да њихов господар, ако жели, може по мјестима која задржава развити заставу св. Марка. Међутим, опуномоћеник Венеције изрази спремност да се

дужд обавезе да Млечани неће напасти Ђурђа, али не и да га бране већ ће посредовати за мир ако би га напали Турци, а у вези са заставом одговорено је да је за Ђурђа и његову породицу већа част да на својим градовима истиче своју заставу а не туђу. Из уговора, који је потписан 14. априла 1396, види се да је Ђурађ био послао дужду свога властелина Илију Мариновића и једног свога слугу и преко њих понудио Скадар, Дриваст и друга мјеста која је преотео од Турака, а којих се у име своје и својих насљедника одриче.

Ђурађ је задржао Улцињ и Бар до Дјевичине стијене, уз обавезу да ни он ни његови насљедници неће подизати утврђења на Бојани; проглашен је за млетачког племића са правом учешћа у раду Великог вијећа и истицања заставе св. Марка. Уговорено је да и једна и друга страна враћају пребјеглице, а за уступљене крајеве Венеција се обавезала да ће Ђурђу и његовим насљедницима исплаћивати 1000 дуката годишње, а уколико би дохоци из тих крајева били мањи исплаћиваће се сразмјерно мање. Венеција се одрекла ранијих потраживања од његова оца и стричева.

Млечани су схватили мотиве којима се руководио Страцимировић да прибјегне ампутацији својих територија. Међутим, свој став су образлагали да то чине „ради спасења тамошњих вјерних и из наклоности према господину Ђурђу“

Створивши млетачки коридор између својих преосталих посједа и Турака, па за прво вријеме неузнемираван са те стране, Ђурађ је убрзо имао успјеха у борби против Радича Црнојевића. У мају 1396. год. он јавља у Венецију да је њеном провидуру предао Скадар и друга мјеста и да је убијен Радич Црнојевић, а он завладао оним крајем земље који је Радич држао. Радило се о Будви и дијелу которског дистрикта. Али, Ђурађ је одмах упао у заплете са Сандаљем Хранићем, који је с војском посјео Луштицу, Грбаљ, Будву и манастир Богородицу Ратачку у барском дистрикту. Ђурађ их је повратио тек послвије двогодишњег ратовања, ослонивши се на један огранак Црнојевића — Ђурашевиће.

Ни добри односи са Венецијом нијесу дуго потрајали. Наиме, док се угарски краљ Жигмунд Луксембуршки (1387—1437), послвије пораза код Никопоља (1396), налазио у Дубровнику, Ђурађ се састао с њим и од њега примио управу над Брачком, Хваром и Корчулом и титулу „принцепса Албаније“ Тако је постао непријатељ Венеције. С друге стране, Венецији није било лако да управља Скадром, Дривастом и околином. Становништво је било незадовољно дајбинама, радним обавезама и млетачком привредном политиком, а било је изложено и турским пљачкашким упадима. Могуће да је и Ђурађ утицао да ово становништво заузме против-млечачки став. Најзад, почетком октобра у Венецију је стигла вијест да је у скадарској и дриватској области избила буна, па су тамо послате галије с војском и топовима. Буна је угушена, али почетком 1401. год. те крајеве је нападао турски погранични командант Шахин. Млечачки извјештачи отуда јавили су се да

Шахина на то наговара Ђурађ, па му је млетачка влада ускратила накнаду од 1.000 дуката, образложивши да то чини због повреде уговора са Ђурђевој страни.

Ђурађ је оптуживан да су његови људи давали Турцима храну, а ускратили је млетачким градовима и чинили друге штете, пљачкали су и сл. Ђурађ је слао изасланике у Млетке да обеснаже оптужбе, тражио исплату задржане провизије и дозволу за увоз жита и соли са млетачких територија у Улцињ и Бар. Млетачка влада је одговорила да има необориве доказе о Ђурђевој понашању, а пошто „по устаљеној својој традиционалној политици“ жели да Република са сусједима живи у миру, вољна је да изађе у сусрет његовим захтјевима. Тражено је да претходно Ђурађ надокнади штету коју су његови поданици учинили Републици, како би свакоме послужило за примјер. Венеција је, иначе, учврстила своју власт у скадарској области тек после ангорске битке 1402. год., када је у Турској дошло до унутрашњих немира. Од тада постаје непопустљивија и према Балшићима.

3

Ђурађ је умро 1403. год., а наслиједио га је син му Балша III, младић од 17 година, коме је првих година у управи помагала мајка Јелена. Млечани је називају господарицом зетском. Јелена и Балша III су настојали да истисну Млечане са посједа које им је Ђурађ уступио. У Венецији су били забринуте да се у сукоб не умијеша и деспот Стефан Лазаревић.

Балша и Јелена су подстицали млетачке поданике на буну, па је већ првих дана 1405. год. општи устанак захватио скадарски крај. Затим, и сам Балша је у једном налету посио с војском област Скадра и Дриваста. Тако је отпочео вишегодишњи рат између Балшића и Венеције, која је настојала да против Балше придобије Сандаља Хранића.

Млечани су у борби против Балше III убрзо постигли успјехе — млетачка флота је 1405. год. посјела Улцињ, Бар и Будву, а сувоземне трупе обновили су млетачку власт у Скадру. Јелена и Балша били су се склонили испред млетачких савезника — скадарских фрањеваца и албанског династа Које Закарије у тврђаву Дриваст. Млечани су расписали награду од 1.000 дуката онима који би им предали Балшу и Јелену, али су били и спремни да врате Балшића градове за Дриваст и околна мјеста.

У албанске прилике мијешали су се и Турци, који су на позиве Балше III слали своје трупе у пљачкашке походе. Тако су у јесен 1405. у скадарски крај провалили Турци са јаким коњичким одредима Срба, оплијенили становништво и повели робље. У корист Балше интервенисао је у Млечима посланик деспота Стефана Лазаревића да му се отети градови врате. То су тражили и Балшини изасланици, али им је нуђена само Будва.

Пошто прва уцјена није дала резултате, расписана је нова, од 2.000 дуката. Некој властели давата су и друга обећања уколико им предају Балшу и Јелену, а слати су посланици и Пашајиту и султану. Међутим, иако потиснут у брда Балша је наставио борбу и стално угрожавао млетачке посједе и посједе њихових савезника. Иначе, на страну Венеције били су стали Ђурађ и Алекса Црнојевићи у Зети и Која Закарије у Албанији, а уз Балшу Памалиоти, Дукађини и још неки. Претензије на Зетско приморје истакао је и Сандаљ Хранић.

Сукоби су вођени у 1405. и 1406. год., а у прољеће 1407 дошло је до примирја. Затим, 6. октобра те године у Сенату су предложени услови под којима би се водили разговори са посланицима деспота Стефана, Маре Бранковић и Балшиног таста Никете Топије, господара Кроје. На захтјев Венеције они су имали да потврде уговор о миру са Балшом III и његовом мајком Јеленом. Те и наредне 1408. год. Венеција је настојала да се закључи мир, јер је са Ладиславом Напуљским била започела преговоре о куповини његових права на далматинске градове гдје је морала ангажовати све снаге. Зато је Венецији било стало да до мира дође, али није имала повјерења у Балшу III, те је 1408. год. дошло до кратког примирја. Млечани су тражили да евентуални мир гарантује деспот Стефан и Мара Бранковић. Стога је 9. фебруара један изасланик послат у Србију, а други Пашајиту у Скопље да би га придобио митом да буде на страни Венеције. И посланик који је у марту одлазио султану добио је задатак да га обавијести о приликама у Албанији и о односима Венеције с Балшом III.

Венеција је настојала да за борбу против Балше ангажује и Которане, али и поред свих предузетих мјера било јој је стало да до мира с Балшом дође. Настојали су да у Венецију на преговоре дође Балша. Међутим, на преговоре је пошла Јелена и крајем маја 1409. год. била је у Дубровнику гдје се задржала скоро два мјесеца. Пред дужда је изашла 3. августа и изјавила да је она главни покретач борбе против Венеције. Преговори су трајали до 27. октобра. Трошкове издржавања Јелене Балшић и њене пратње за вријеме преговора (3 дуката дневно) сносила је млетачка влада, а за вођење преговора са њом био је именован специјални одбор. Млетачки преговарачи су испољили велику попустљивост, док је, према њиховим изјавама, Јелена износила прекомјерне захтјеве. Зато је 20. септембра била донесена одлука да се преговори прекину и Јелена отпусти из Млетака. Али, преговори су настављени и на темељу *uti possidetis* склопљено је примирје на годину дана.

Док су у Венецији још вођени преговори у Зету су стигли султанов посланик и Пашајитов гласник и објавили да је Порта с Венецијом склопила мир. Зато је Сенат 12. новембра поручио своме кнезу у Скадру да задржи Забојану без обзира на повељу о миру коју ће показати Јелена, која се већ налазила на путу. Четири дана касније Сенат поручује истом кнезу да Балшићима умјесто једногодишњег мира предложи трајну обуставу неприја-

тељстава, повраћај Будве и годишњу провизију од 1.500 дуката. У случају да то Балшићи не прихвате, Венеција би се сматрала разријешеном од обавеза датих Јелени. Циљ је био изиграти преговоре.

Мир није дуго потрајао — већ почетком 1410. год. непријатељства су обновљена. У Венецију су из Скадра стизали извјештаји да Балша напада млетачке посједе у том крају. Зато је скадарском кнезу дато упутство да пошаље свога човјека Пашајиту, који се обавезао да ће Балшу привољети реду. Али, Турци су били заузети међусобним борбама око пријестола. Затим, у априлу су се у Забојани против млетачке власти побунили Памалиоти, а средином љета скадарску област је потресла буна пронијара незадовољних млетачком управом. Зато је вријеме од тада, а нарочито од краја 1411. год. (послије Јеленине удаје за босанског великаша Сандаља Хранића) до новембра 1412, испуњено преговорима о миру између скадарског кнеза као опуномоћеника Венеције и Балше III. Повремено је склапано примирје, па би опет изненада дошло до непријатељстава. Колико су та примирја била краткотрајна и несигурна види се из тога што се Балша 22. априла 1412. год. обавезује да ће своја обећања вјечно одржати, а већ 29. истог мјесеца рјешавају у Венецији да што прије пошаљу помоћ опсједнутом Бару. Истог дана Венеција шаље посланике Сандаљу Хранићу да посредује за мир. Међутим, Балша је успио да освоји Бар и наставио да пустоши подручја других градова, а истовремено је водио преговоре о миру.

Сандаљ се прихватио посредничке улоге и као Балшин очух и заштитник уговорио с Млечанима мир. Уговор о миру је потписан 26. новембра 1412. год. Балша је добио Будву, Бар и Улцињ и провизију од 1.000 дуката коју је добијао и његов отац за уступљени Скадар и друга мјеста. Тако је завршен тзв. први скадарски рат (1405—1412).

У овом рату са великом поморском силом Балшић је испољио велику борбеност, али није овладао Скадром. Изгледа да због тога није био задовољан одредбама мира, па се односи Балша — млетачке власти у скадарској области од 1413—1418. год. карактеришу као немирно затишје. Долазило је до мањих или већих повремених сукоба. Поред тога Балша је одмах по склапању мира, заједно са Сандаљем, напао Котор, који је тражио заштиту Венеције и угарског краља.

У борби против Котора Балша III није постигао видније резултате. Добијао је 1.000 дуката годишњег данка као дио данка који је Котор давао Сандаљу. На другој страни око Скадра долазило је до сталних несугласица: око двовласничких имања, неуредног исплаћивања скадарске провизије, одбјеглих одметника или одметнутих ратничких дружина — случај одметништва неких главара Хота, које су млетачке власти примиле у своју службу.

Најзад, 1418. год. односи су били толико запегнути да је Балша ријешио да уђе у нови рат, који Млечани нијесу жељели јер

још нијесу били запосјели Далмацију. У то вријеме пада и други Жигмундов рат у Фурланској против Венеције (1418—1420), што је можда и утицало на Балшу. Венеција је већ у фебруару слала појачања своје гарнизону у Скадру, а од априла 1419. почела су јача непријатељства. Млечани уцјењују Балшину главу, прво са двије а затим са 8.000 дуката.

У међувремену Балша је био угрозио Скадар, па је млетачка влада издала налог своје поморском капетану да крене у том правцу, удари на Балшине земље и пружи помоћ Скадру. Сем тога Млечани су настојали да разним обећањима и новцем привуку на своју страну Јована Кастриота и Ђурђа и Алексу Ђурашевиће-Црнојевиће. Међутим, Балша је већ у јуну заузео Дриваст, изузев тврђаве. Настојања Млечана да преотму Дриваст била су безуспјешна. Балша је крајем августа заузео и тврђаву, па је одмах почетком септембра затражио размјену заробљеника, на шта су Млечани пристали.

Балшини успјеси присилили су Венецију да се озбиљно ангажује у овом рату. Она предузима мјере да сукоб с Балшом што прије ријешити: настојала је да преко скадарског кнеза с Балшом склопи мир или примирје, жалила се Турцима и од њих тражила помоћ против Балше, утврдила скадарску тврђаву, у марту 1420. год. у свој посјед примила Котор, а Ђурашевићима је, ако стану на њену страну, обећавала Будву, коју је била преотела Балши. У мају 1420. за мир је безуспјешно посредовао и супруг напуљске краљице Јаков Бурбоњи.

Крајем новембра 1420. Млечани су повели преговоре с Балшом и његовим рођаком Стефаном Балшићем Марамонте, који се од марта 1419. год. јавља уз Балшу III. Преговори нијесу успјели и рат је настављен свом жестином почетком 1421. год. Против Балше ангажовани су и Которани, којима је, као и тамошњој млетачкој посади, 7 фебруара послато тражено оружје. Которском кнезу издат је налог да предузме све мјере против Балше, али да гледа да трошкови не буду већи од годишњих прихода града.

Пошто је Сандаљ 10. марта затражио да му се уступи Котор, одговорено му је да ће добити накнаду у новцу ако присили Балшу да Млечанима отето врати и да убудуће мирује. Затим, 5. априла млетачка влада је ријешила да отпочну преговори са Балшиним и Стефановим посланицима. Два дана касније преговори о миру су отпочели. Балшића посланици су тражили да обје стране врате шта је која од друге освојила или да обје стране задрже освојено земљиште. Међутим, Млечани су већ били завршили рат са Угарском, па, сигурни са те стране, затражише да им се врати Дриваст и подручје око Скадра за шта су нудили 1.000 дуката годишње и да задрже Будву за коју су нудили још 400 дуката годишње провизије. Пошто Балшића посланици изјавише да немају овлашћења да под тим условима закључе мир, преговарачи су ријешили да се закључи примирје са важношћу до краја маја.

Балша је у то вријеме био тешко бојестан, што су његови посланици и саопштили. Даље су наговјестили да ће Балша своју државу оставити у наслеђе Стефану Балшићу Марамонте. Могуће је да до мира са Балшићима није дошло и због утицаја Которана, чији су посланици молили Сињорију да с Балшом не закључи мир. Они изјавише да он не држи до дате ријечи и уговора, а као најважније — да је Балша у тешком положају, без новца и да га његови људи не слушају и да је, наводно, пред Котором изгубио више од 1.000 људи, да су му многи побјегли у Рашку а да онима што су остали пријети глад. Вјероватно је у тим извјештајима било и претјеривања, јер чему онда и прихватање примирја од стране Млечана. Међутим, Балша у то вријеме није био у Зети, већ у Србији, на двору деспота Стефана, и то на самртничкој постељи. Тамо је и умро 28. априла 1421. године.

Кад је скадарски комес обавијестио Сенат о Балшиној смрти, у сенатској сједници 3. јула изабрани су провизори за Далмацију и Албанију. Млетачка војска је одмах запосјела Дриваст, Улцињ и Бар, а 27. јула наименовани су управници за ова три града.

Балша је оставио Зету у наслеђство своје ујаку деспоту Стефану Лазаревићу, а не, како се очекивало, Стефану Балшићу Марамонте. Али, примивши Зету у наслеђство деспот је примио и борбу с Венецијом.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Извори

Љубић Ш., *Листине о одношајих између Јужнога Славенства и Млетачке Републике*, књ. IV—VIII, Загреб 1868—1891.

Орбин М., *Краљевство Словена*, Београд 1968.

Стојановић Љуб., *Старе српске повеље и писма*, књ. I дио I, Београд—Ср. Карловци 1929.

Литература

Божић И., *Доба Балшића*, Историја Црне Горе, књ. II₂, Титоград 1970.

Божић И., *Немирно Поморје XV века*, Београд 1979.

Божић И., *Албанија и Арбанаси у XIII, XIV и XV веку*. Глас САНУ 338. Одељ. ист. наука, књ. 3, Београд 1983.

Дабиновић А., *Котор у другом скадарском рату (1419—1423)*. Рад ЈАЗУ, књ. 257, Загреб 1937.

Дабиновић А., *Политички положај Котора после задарског мира (1359—1831)*. Годишњак Поморског музеја у Котору 7 (1958).

Динић М., *О Николи Алтомановићу*, Посеб. издања СКА, Београд 1932.

Историја народа Југославије, Београд 1953.

Историја српског народа, књ. I—II, Београд 1981—1982.

Јиречек К.—Радонић Ј., *Историја Срба I*, Београд 1952.

- Мијатовић Ч., *Балшићи, скица за историју Зете*. Гласник СУД, 49, Београд 1881.
- Мијатовић Ч., *Госпођа Јела Балшићка, кћи кнеза Лазара*. Отаџбина, 1882, св. 9. и 10.
- Мијатовић Ч., *Балшићи, генеалoшка студија*, Гласник СУД, 66, Београд 1886.
- Мијушковић Сл., *Неколико података о Радичу Црнојевићу* ИЗ, св. 4—12, Цетиње 1952.
- Михаљчић Р., *Крај Српског Царства*, Београд 1975.
- Михаљчић Р., *Лазар Хребљановић (Историја, култ, предање)*, Београд 1984.
- Пурковић М., *Авињонске папе и српске земље*, Пожаревац 1934.
- Пурковић М., *Кнез и деспот Стефан Лазаревић*, Београд 1978.
- Стратимировић Ђ., *О Балшићима*. Годишњица Николе Чупића, 15, Београд 1895.
- Ђирковић С., *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964.
- Ђирковић С., *Коментари и извори Мавра Орбина*. М. Орбин, Краљевство Словена, Београд 1968.
- Ђирковић С., *Династичка власт Балшића*. Црна Гора (Монографија), Београд 1976.
- Ђирковић С., *Под влашћу Балшића, Бар град под Румијом, Бар* 1984.
- Ђук Р., *Србија и Венеција у XIII и XIV веку*, Београд 1986.